

УДК 37.091.2:005.591.6-056.2/.3]:159.954
DOI: 10.32626/2309-7086.2024-21.128-136

Зоряна Мацюк

*ORCID 0000-0001-7915-742X,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри
спеціальної та інклюзивної освіти,
Волинський національний університет
імені Лесі Українки*

Марія Фенко

*ORCID 0000-0003-2000-2348,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри
загальної педагогіки та дошкільної освіти,
Волинський національний університет
імені Лесі Українки*

МЕТАФОРИЧНІ АСОЦІАТИВНІ КАРТКИ: ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНІКИ В РОБОТІ ЗІ ЗДОБУВАЧАМИ ОСВІТИ З ООП

Стаття присвячена інноваційним технікам розвитку комунікації та творчих здібностей здобувачів освіти з ООП МАК-техніками для створення асоціативної метафоричної казки, використання якого дає змогу безпосередньо впливати на емоційно-почуттєву сферу дитини, змінювати моделі поведінки, актуалізувати приховані ресурсні можливості особистості.

Проаналізовано інтегративне використання метафоричних асоціативних карток на уроках української та англійської мови, української та зарубіжної літератури, музики та мистецтва. Впроваджена методика дозволяє дітям розуміти прийоми групової роботи та опановувати комунікативні навички, всебічно досліджувати, обговорювати питання й проблеми, визнавати помилки, вчитися слухати думку іншої дитини та продовжувати її, інтегрувати нові знання з попередніми та узагальнювати свої ідеї.

Комбінація різних технологій в один інтегрований навчальний підхід (написання асоціативних метафоричних казок за МАК на уроках української літератури; відгадування фразеологічних одиниць, які зображено на МАК, на уроках української та англійської мови; відгадування пісень за метафоричними картками на уроках музики; малювання створеної метафоричної асоціативної казки тощо) надає можливість навчанню стати персональним та особистісно-орієнтованим. Серед переваг інновації є можливість аналізувати зібрану інформацію, пристосувати процес навчання до індивідуальних особливостей кожного учня з ООП. Можливість отримання позитивного навчального досвіду і під час індивідуальної роботи, і під час спільного групової роботи в класі, що призводить до відчуття успіху.

Ключові слова: МАК-техніки, метафорична асоціативна картка, здобувач освіти з особливими освітніми потребами.

Постановка проблеми. Швидкий розвиток науки, зростання обсягу нової інформації потребують від сучасної школи підготовки активних, самостійних здобувачів освіти, які мали б високі творчі здібності та володіли певними якостями, уміли самостійно та творчо мислити; чітко опрацювали інформацію; удосконалювали розвиток особистої моральності, інтелекту, культурного рівня.

Інноваційна діяльність у закладах освіти – основний фактор професійного розвитку педагогів. Інновацію розглядаємо як процес освоєння нововведення (нового засобу, методу, методики, технології, програми тощо), що характеризує пошук, впровадження в освітній процес і творче переосмислення ідеальних методик і програм, зокрема в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. Актуальність проблеми зумовлена не лише необхідністю організації ефективного інтегрованого супроводу дітей з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього навчального закладу, а й певним браком наукових даних щодо стану та особливостей його ефективної реалізації в контексті сучасного розуміння інклюзивної освіти [2].

Використання інноваційних технологій навчання створюють умови кращого засвоєння нового матеріалу та активізації пізнавальної діяльності учнів з ООП, де саме здобувач освіти сам відкриватиме, здобуватиме й конструюватиме знання та власну компетентність у різних галузях життя.

Інтегрований супровід дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної освіти – це вид психолого-медико-педагогічної діяльності, що передбачає виявлення та забезпечення додаткових потреб дітей з ООП в освітньому процесі з активним залученням сімей, який також передбачає задоволення додаткових потреб сім'ї як рівноправного учасника освітнього процесу, а також навчального закладу, який забезпечує якісну інклюзивну освіту. Визначення цих додаткових потреб на рівні дітей з ООП, їхніх сімей та навчального закладу дає можливість з'ясувати характер та обсяг додаткових ресурсів, необхідних для забезпечення якісної інклюзивної освіти [2].

Визначаючи характер взаємодії між учасниками освітнього процесу, що є основним критерієм під час формування моделі інтегрованого супроводу дітей з особливими освітніми потребами, важливого значення набуває поняття професійного співробітництва. Професійна співпраця в контексті інклюзивного освітнього середовища визначається через: співпрацю вчителя та асистента вчителя з іншими фахівцями, які володіють знаннями щодо особливостей розвитку, навчання і виховання дітей з ООП, спеціальними методами і формами роботи з ними.

Творчість – це природна потреба кожної людини, зокрема дитини з ООП, яка прагне творити та розвиватися, тому основним завданням є: впровадження інтерактивних методик, прийомів навчання та інноваційних технологій, які сприятимуть формуванню інноваційного мислення або дизайн – мислення. А, як відомо, мислення – основа комунікації та діяльності.

Мовленнєва компетентність становить складне інтегративне особистісне утворення (синтез знань, умінь, ставлень, досвіду, ціннісних орієнтирів тощо), яке дає змогу застосовувати знання мови на практиці, користуватися мовними засобами в процесі повсякденного спілкування або спеціально організованого навчального дискурсу. Ця компетентність ґрунтована на мовленнєвих навичках і вміннях, пов'язаних із володінням видами мовленнєвої діяльності – рецептивними (читанням, аудіюванням), продуктивними (говорінням, письмом). Особливої уваги потребує розвиток таких складників мовленнєвої компетентності, як уміння сприймати, інтерпретувати й створювати тексти різних типів, стилів, жанрів мовлення. Для кожного вікового періоду розвитку дитини характерною є певна провідна діяльність – гра, навчання, спілкування, навчально-професійна діяльність тощо. Тому цей віковий період особливо сприятливий для формування мовленнєвої компетентності.

Основною **метою** є створення позитивної мотивації, підвищення ефективності сприймання матеріалу, урізноманітнення навчальної діяльності, ви-

ховування самостійності, формування естетичних та культурологічних позицій, співробітництво, комунікабельність дітей з ООП засобами інноваційних технологій, зокрема метафоричних асоціативних карток.

Виклад основного матеріалу. Під педагогічною інновацією розуміємо новий педагогічний продукт (теоретичний, практичний), що впроваджується в освітній процес: теорії, концепції, освітні системи, моделі, методики, технології, методи і прийоми. Педагогічні інновації можемо ідентифікувати за наступними ознаками: видом діяльності, джерелами виникнення, мірою новизни, термінами дії, характером і масштабом змін, способом і темпом здійснення, методикою використання та ефекту, отриманого в результаті впровадження інновації. Суспільний запит на виховання творчої особистості з ООП, яка здатна самостійно мислити, генерувати ідеї, приймати неординарні рішення потребує вагомих змін інноваційного спрямування. Вирішенням цього завдання є застосування різних видів сучасних освітніх інноваційних технологій у загальних закладах освіти.

Метафоричні асоціативні карти – інноваційний інструмент. Знання цих механізмів підвищує ефективність його використання, дає змогу виявити недоліки та реалізувати модифікації. *Метафоричні асоціативні карти* – це набір зображень завбільшки з гральну карту або листівку, що зображають людей, їх взаємодії, життєві ситуації, пейзажі, тварин, предмети побуту, абстрактні зображення. МАК – це гра, у яку можна безпечно і з повним задоволенням грати зі своїми учнями. Гра, у якій не буде тих, хто програв, усі виграють [4].

Технологію впровадження метафоричних асоціативних карток із використанням різних методичних прийомів інтегрували на уроках української та англійської мови, української та зарубіжної літератури, музики та мистецтва. Словесна творчість дітей за допомогою метафоричних карток проявлялася в знаходженні слів і мовних виразів, які можливо більш точно допомагали утворювати складні речення та зв'язний текст. Варто зауважити, що для сучасного школяра висловити свою думку буває дуже важко, а методика роботи за допомогою метафоричних асоціативних карток сприяла розвитку комунікативних здібностей та словесної творчості дітей з особливими освітніми потребами.

Володіючи досить великим запасом слів для побудови висловлювань, діти фактично позбавлені можливості словесної комунікації, оскільки засвоєні мовленнєві засоби не розраховані на задоволення потреби у спілкуванні, тому виникають додаткові труднощі для налагодження міжособистісних відносин. Упровадження метафоричних асоціативних карток спрямована на розширення й уточнення пасивного і активного словника; розвиток імпресивного та експресивного мовлення; диференціювання та правильного використання граматичних форм, різних типів синтаксичних конструкцій, формування зв'язного мовлення. Для практичного засвоєння знань і умінь вони мають бути включені в безпосереднє спілкування в ситуаціях і в різних видах діяльності.

Для вирішення педагогічних і виховних завдань використано різноманітні прийоми роботи з метафоричними асоціативними картками: дописування та створення дітьми з особливими освітніми потребами власних казок за метафоричними картками; групове вигадкування казки за методикою «продовж казку за спонтанно обраною метафоричною картокою»; читання та слухання власних казок та ін. Використовуючи метафоричні ресурси казки, ми можемо розвинути самосвідомість та побудувати особливі рівні взаємодії один з одним, що створює умови для становлення суб'єктності.

На практиці методику розвитку асоціативного мислення, комунікативних і творчих здібностей, регулювання емоційного стану та вдосконалення взаємо-

дії з навколишнім світом впроваджували за допомогою метафоричних асоціативних карток «Дідусеві казки», «Світ чудес». Варіантів використання даних картинок може бути безліч, оскільки творчість людини є необмеженою категорією. Усі зображення на картках, як правило, неоднозначні і, відповідно, не передбачають єдино правильного трактування. У зображеннях карт зашифровано безліч послань. Розглядаючи, аналізуючи малюнок, описуючи карту, учень з ООП може зрозуміти те, чого не розумів раніше. Відкриваються можливості сприйняття, які протікають за межами свідомості. Незважаючи на те, що зображення на картці містить різні дрібниці, деталі, школяр побачить саме те, що відповідає його актуальному стану. МАК – це психологічний інструмент, який базується на метафорі, апелює до підсвідомості людини і застосовується для діагностики, корекції, розвитку, розкриття творчих здібностей [2].

Особливо актуальне застосування інноваційних ігрових технологій на уроках української мови. Адже саме дидактичні ігри, ігрові заняття і прийоми підвищують ефективність сприймання школярами з особливими освітніми потребами навчального матеріалу, урізноманітнюють їхню навчальну діяльність, вносять елемент цікавості. Використання ігрових завдань сприяє розвитку мислячої особистості. Насамперед такі завдання здебільшого є пошуковими. Вони сприяють здобувачів освіти самостійно знаходити шляхи розв'язання, а отже, розпізнавати, аналізувати мовні факти, зіставляти їх і формулювати висновки. Це розвиває творчі здібності, увагу, ініціативність дитини з ООП. Ігрові завдання створюють позитивну мотивацію навчання, пробуджують бажання знати. Учні самостійно відкривають для себе певні мовні явища, отримують задоволення, впевненість у своїх здібностях, що зумовлює самореалізацію особистості.

На уроках української мови варто використовувати ігрові технології, добираючи інтерактивні вправи, які допомагають здобувачам освіти з ООП засвоїти теми. Це може бути словниковий диктант – «мовчанка». Учні записують слова, які зображено на метафоричних асоціативних картках.

Яскраві картинки, динамічний сюжет, відсутність багатослівних описів, легкий розмовний стиль – усе це до вподоби дітям з особливими потребами, а тому не може залишатися поза увагою сучасного вчителя. Захоплення дітей з ООП ілюстрованими матеріалами спонукає педагогічне середовище до використання нейромережі як графічного інструмента для створення фразеологічних одиниць, що спрямоване на формування креативності, уважності, допитливості, творчого та логічного мислення учнів.

Одним із завдань було не лише створення карток, а й відгадування фразеологічних одиниць, які зображено на ілюстраціях (кіт у мішку, зелена жаба душить, жабка-мандрівниця, курям насміх).

Зауважимо, що за умови традиційного навчання учень з ООП залишається пасивним отримувачем навчальної інформації, за умови інноваційного навчання є активним учасником освітнього процесу. Навчання здобувачів освіти з ООП засобом ігрової діяльності уможливорює активізацію мовлення, розвиток його й удосконалення, оскільки взаємозв'язок навчальної, ігрової і мовленнєвої діяльності є закономірним. У ранньому підлітковому віці через швидкі фізіологічні зміни в організмі учні з ООП відчують підвищену втомлюваність, втрачають інтерес до одноманітного навчання, яке організовується власне традиційними методами, учнів більше цікавить і діяльність, і кінцевий результат. Тому в цей віковий період інноваційні методики навчання є природо-відповідним способом навчання.

Рис. 1.

Одним із основних напрямів є формування мовленнєвої компетентності школярів з ООП, яке полягає у здатності слухати, сприймати і відтворювати інформацію, читати і розуміти текст, вести діалог, брати участь у дискусіях, пропонувати і відстоювати свою точку зору, висловлювати власні думки, міркувати, викладати думки в усній і письмовій формі – у цьому допоможуть інноваційні технології засобами метафоричних асоціативних карток.

На початку заняття здобувачам освіти з ООП варто розповісти зміст методу перетворення, який необхідний під час використання для створення метафоричної казки. Варто зазначити, що в роботі з метафоричними картками є одне правило для всіх: «Усе, що я бачу на картці – це моє, все, що бачиш на картці ти – це твоє!». Кожен працює індивідуально, кожен розвиває свою комунікацію. Діти самі здатні розвивати сюжет казки, вигадувати і фантазувати. Педагогові іноді досить лише пояснити зміст прийому і попросити їх обрати картку для створення власної казки. Цікаво, що після ознайомлення із методикою діти здебільшого порівнюють себе із героєм, зображеним на картці. Під час складання власних казок діти отримували впевненість у творчих силах, сміливо проголошували свої казки перед однокласниками, виховали риси не тільки творців, а й лідерів.

Учні з ООП використовувати різноманітні методи і прийоми фантазування для створення власних казок за такими техніками:

- а) картинки, на яких можна виділити суб'єкт і виконану ним дію;
- б) картинки із зображенням одного або декількох персонажів і чітко позначеного місця дії.

Від складання казок за окремою карткою, а в подальшому можна переходити до написання розповіді за кількома метафоричними картками: спочатку за трьома-чотирма, потім – за шістьма.

Робота із школярами показала, що діти з ООП описують створену казку тезисно і обмежено, із кількістю персонажів – до трьох. Однак, коли казка складалася гуртом, то кожен прагнув додати свого героя та подію, яка з ним відбулася, тому метафорична казка набувала фантастики, збільшувалося кількість героїв та подій. Для того, щоб відпрацювати всі прийоми, варто разом із дітьми підбирати ті казки, у яких можна їх реалізувати. Тобто, готуючись до заняття для відпрацювання конкретного прийому, слід продумати, у якій з казок такий прийом можна найбільш ефективно і показово застосувати.

Розглянемо для прикладу твір учня 6 класу «НІЧНА КАЗКА»

Жили собі дідусь, дівчинка і хлопчик в чарівному селі. Вони кожного дня прикрашали темно синє небо, чіпляли на них зорі. Хлопчик із дідусем завжди вішали місяць, щоб розбавити зоряне небо. Але з ранку знову ховали місяць до скрині. Хлопчик завжди піднімався на чарівній драбині, яка не потребувала опори. Ось так сім'я прикрашала темно-синнє небо.

Методика складання метафоричних асоціативних казок дала змогу залучити всіх дітей до роботи з картками, відповідати на запитання, створювати свої історії, фантазувати, розвивати комунікативні здібності та активно працювати на уроці. Зокрема, ця методика корисна для всіх здобувачів освіти, яким складно висловити свою думку, змістовно та логічно доповідати. Звернемо увагу на те, що під час спілкування в парах і невеликих групах діти з ООП легше адаптувалися до соціуму.

Технологію складання метафоричних асоціативних казок варто проводити з використанням різних методичних прийомів на уроках англійської мови. За результатами роботи складання казок англійською мовою за МАК-техніками було визначено: розширення й уточнення пасивного і активного словника; розвиток диференціювання та правильного використання граматичних форм, різних типів синтаксичних конструкцій, формування зв'язного мовлення. Наприклад:

She was light purple in color and had red boots, the cat seemed very beautiful when she got very close. And suddenly she manage to stop and flew into it, the cats weren't hurt. As soon as they recovered from the collapse, they began to look at each other. She said first:

– Hello!-she said and continued-Sorry for bumping into you. My name is Starcy, and who are you?

– Hello! No problem, I'm Kosmik.

He liked Starcy very much, and she liked him too, so they started asking each other about everything. And it turned out that the Starcy from the most distant planet

Рис. 2.

TRAPPIST-1d, and also flew to the star because she was sad alone on this planet. Kosmik and Starcy decided to fly together, where they learned even more eye to eye. They were speaking, laughing, even tried to learn some tricks and became very close in a short time. Both cats decided that they will now move to the TRAPPIST-1 together and live on the planet together...

Навчаючи дитину з ООП вигадувати казку англійською мовою, визначаємо головні риси і дії персонажів та навчаємо дитину аналізувати художній твір, розвинувши її комунікативні здібності.

Сучасний ефективний урок потребує від педагога постійного пошуку інструментів для зацікавлення здобувачів освіти цікавими вправами та завдань. Завдання педагога – підхід до кожного учня, майстерно трансформувати його захоплення в освітні тренди – сучасні, інноваційні, ефективні.

Цікавим та творчим завданням для дітей з ООП було відгадування пісень за метафоричними картками на уроках музики. Наприклад: «А ми вдвох із тобою...», «Коли ми вдвоє...», «Ніч яка місячна, зоряна, ясна», «Ти знаєш, а зорі також співають...», «З янголом на плечі», «Ой неси мене ріка, в фантастичному човні...» тощо.

Рис. 3.

Комбінація різних технологій в один інтегрований навчальний підхід надає можливість навчанню стати персональним та особистісно-орієнтованим. Серед переваг інновації є можливість аналізувати зібрану інформацію, пристосувати процес навчання до індивідуальних особливостей кожного учня з

ООП. Можливість отримання позитивного навчального досвіду і під час індивідуальної роботи, і під час спільного групової роботи в класі, що призводить до відчуття успіху.

Інтеграція інноваційних технік у навчальний процес відбувається за умови постійної, активної взаємодії усіх учнів. Це співнавчання, взаємне навчання (колективне, групове, навчання у співпраці), де всі є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання, дозволяє здобувачам освіти з ООП навчаючись рефлексувати, що інтенсифікації навчально-виховного процесу.

Ефективні результати дало поєднання методів створення та малювання казки. Це дало змогу використати можливості та навички, впроваджувати їх і на уроках мистецтва. Учні також малювали сюжети власне вигаданих казок, створювали рухомі моделі, водночас закріплюючи образотворчі знання, напружували вміння уявляти нове, оригінальне.

Рис. 4.

Окрім малювання власно створеної метафоричної асоціативної казки, також цікава техніка домалої малюнок: наосліп витягнути карту, розташувати на аркуші та домалої картину так, щоб вона стала її частиною.

Висновки. Таким чином, інтегруючи метафоричні асоціативні картки на уроках української та англійської мови, української та зарубіжної літератури, музики та мистецтва дало додаткову можливість педагогу підвищувати власну продуктивність, самостійну складову роботи учнів з ООП, стимулювати процес мислення, роблячи навчання цікавим та різноманітним. Діти з ООП ефективно взаємодіють у групах; опановують комунікативні навички; навчальна діяльність стає ефективнішою та раціональнішою, що дозволяє всебічно досліджувати, обговорювати питання й проблеми, робити помилки, вчитися слухати думку іншої дитини та продовжувати її; інтегрувати нові знання з попередніми та узагальнювати свої ідеї.

Список використаних джерел і літератури:

1. Косяк О.Я. Метафорична казка як елемент політичного міфу у структурі символізації політичного простору. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/filipol_2014_8_58.
2. Мартиненко І.В. Особливості міжособистісної комунікації у дітей із нормальним та порушеним мовленнєвим розвитком. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2013. Вип. 24. С. 321-325.
3. Пелешенко О.В., Гордієнко К.В. Метафоричні асоціативні карти як сучасний метод консультаційної роботи психолога. URL: https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2019/10/scientific-achievements-of-modern-society_9-11.10.19.pdf#page=87.

4. Фабрічева М. Метафоричні асоціативні карти, як можливість читати несвідоме. Київ, 2014. 100 с.

References:

1. Kosiak, O.Ya. Metaforychna kazka yak element politychnoho mifu u strukturi symvolizatsii politychnoho prostoru. [Metaphorical fairy tale as an element of political myth in the structure of symbolization of political space]. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/filipol_2014_8_58 (in Ukr.).
2. Martynenko, I.V. (2013) Osoblyvosti mizhosobystisnoi komunikatsii u ditei iz normalnym ta porushenym movlennievym rozvytkom. [Peculiarities of interpersonal communication in children with normal and impaired speech development]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova. Seriya 19: Korektsiina pedahohika ta spetsialna psykhohihiia*. [Scientific journal of the NPU named after M.P. Drahomanova. Series 19: Correctional pedagogy and special psychology]. 24. (in Ukr.).
3. Peleshenko, O.V., Hordiienko, K.V. (2019). Metaforychni asotsiatyvni karty yak suchasnyi metod konsultatsiinoi roboty psykhologa. [Metaphorical associative maps as a modern method of consulting work of a psychologist]. URL: https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2019/10/scientific-achievements-of-modern-society_9-11.10.19.pdf#page=87 (in Ukr.).
4. Fabriceva, M. (2014) Metaforychni asotsiatyvni karty, yak mozhlyvist chytaty nesvidome. [Metaphorical associative maps as an opportunity to read the unconscious]. Kyiv. (in Ukr.).

Zoriana Matsiuk, Mariia Fenko

METAPHORICAL ASSOCIATIVE CARDS: INNOVATIVE TECHNIQUES IN WORKING WITH STUDENTS WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS

The article is devoted to innovative techniques for the development of communication and creative abilities of students with OOP MAC techniques to create an associative metaphorical fairy tale, the use of which makes it possible to directly influence the emotional and sensory sphere of the child, change behavior patterns, and actualize the hidden resource capabilities of the individual.

The integrative use of metaphorical associative cards in the lessons of Ukrainian and English, Ukrainian and foreign literature, music and art is analyzed. The implemented methodology allows children to understand the techniques of group work and master communication skills, comprehensively research, discuss issues and problems, admit mistakes, learn to listen to another child's opinion and continue it, integrate new knowledge with previous ones and generalize their ideas.

The combination of different technologies into one integrated educational approach (writing associative metaphorical fairy tales according to the MAC in the lessons of Ukrainian literature; guessing phraseological units depicted on the MAC in Ukrainian and English lessons; guessing songs from metaphorical cards in music lessons; drawing a created metaphorical associative fairy tale, etc.) provides an opportunity for learning to become personal and person-oriented.

Among the advantages of the innovation is the ability to analyze the collected information, to adapt the learning process to the individual characteristics of each student with OOP. The opportunity to have a positive learning experience both during individual work and during joint group work in the classroom, which leads to a sense of success.

Key words: MAC-techniques, metaphorical associative card, student with special educational needs.

Отримано: 22.09.2024 p.